

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

**BOSHLANG‘ICH PROFESSIONAL TA‘LIMNING
FAN DASTURI**

Fan nomi:

Geografiya

Ajratilgan soat:

20

Toshkent – 2020

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGI, RESPUBLIKA TA'LIM
MARKAZI TOMONIDAN ISHLAB CHIQLGAN VA TASDIQLANGAN DASTUR
ASOSIDA ISHLAB CHIQLDI.**

Tuzuvchi: M.A. Badalova Farg'ona "Temurbeklar maktabi" harbiy akademik litseyi geografiya fani o'qituvchisi

I.Mamatkulova Chilonzor tumani 2 son kasb-hunar maktabi geografiya fani o'qituvchisi

Taqrizchi: R.T.Pirnazarov Farg'ona Davlat Universiteti, Geografiya kafedrası dotsenti, geografiya fanlari nomzodi

1. O'quv moduli umumiy talablari

Modul nomi	Geografiya
Ajratilgan soat	20
Modulning maqsadi	O'quvchilarda tabiiy resurslardan foydalanishni optimallashtirish, xo'jalik tarmoqlarini rivojlantirish maqsadida boyliklarni baholash, ishlab chiqarish kuchlarini joylashtirish va taraqqiyoti natijasida vujudga kelishi mumkin bo'lgan muhitdagi o'zgarishlarning bashoratlarini ishlab chiqish, tabiiy muhit xo'jalik-aholi tizimida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan tabiiy-antropogen jarayonlar va umuman integral geotizim maromini boshqarishdagi ahamiyati haqidagi ko'nikmalarini shakllantirish.
O'zlashtirish natijalari	<ol style="list-style-type: none"> 1. Geografiya fanlar tizimi haqida tushuncha. Geografiya fanining tarixi va hozirgi davrdagi rivojlanishi haqida tushuncha. 2. Jamiyat va tabiat o'rtasidagi munosabatlar. Antropogen landshaftlar. Tabiatni muhofaza qilishning geografik asoslari 3. Tabiiy geografik jarayonlar haqida tushuncha 4. Dunyo aholisi va zamonaviy demografik vaziyat. Urbanizatsiya jarayonlarining global va regional jihatlari. 5. Dunyoning geosiyosiy tizimi va uning shakllanishi. Jaxondagi zamonaviy geosiyosiy vaziyat. Davlatlarning integratsion uyushmalari
Bilimlar	<ul style="list-style-type: none"> • Xalqaro migratsiya jarayonlari va muammolari; • Atrof-muhit monitoringi va geografik-ekologik ekspertiza asoslari. • Insoniyatning global muammolari. • O'zbekistonning geosiyosiy o'рни va munosabatlari. <p>O'zbekistonning ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishi</p> <ul style="list-style-type: none"> • O'zbekistonning geoekologik muammolari
Ko'nikmalar	<ul style="list-style-type: none"> • Geografiya fanining tarixi va hozirgi davrdagi rivojlanishi haqida tushunchaga ega bo'ladilar • Tabiatni muhofaza qilishning geografik asoslari haqida ma'lumotga ega bo'ladilar • Dunyo aholisi va zamonaviy demografik vaziyat. Urbanizatsiya jarayonlarining global va regional jihatlari haqida ko'nikma hosil qiladilar
O'quv rejasiga muvofiq bog'liq bo'lgan boshqa o'quv modulining nomi	“Tarix” moduli
O'qitishni tashkiliy shakli	<p>N – Nazariya'tim;</p> <p>A – Amaliya'tim;</p> <p>NA – Nazariy va amaliy ta'lim birgalikda tashkil etiladi;</p> <p>MX – Maxsus xonada o'tkaziladigan mashg'ulot.</p>
Modulga qo'yilgan talab	Majburiy
O'qitish tili	Guruhda belgilangan o'qitish tili asosida
Baholashtartibi	Baholash bo'yicha amaldagi tartib asosida
O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash	Yozma, og'zaki, savol-javob, test, amaliy topshiriq

2. O'quv modul mazmuni

№	Mavzuning nomi	Jami	O'qitishni tashkiliy shakli	Mustaqil ta'lim
1.	Kirish.	2	N	
2.	Yer tabiati	2	N	1
3.	Jamiyat va tabiat	4	N	2
4.	Dunyo aholisi	2	N	1
5.	Dunyoning geosiyosiy tizimi va global muammolar	2	N	2
6.	Yevropa va Amerika subregionlari	2	N	1
7.	Afrika subregionlari. Okeaniya davlatlari	2	N	1
8.	Osiyo subregionlari	2	A	1
9.	O'zbekiston Respublikasi	2	A	1
	Jami:	20		12

3. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini baholash

O'quv moduli davomida o'tkazilgan mavzular bo'yicha o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalar ichki nazorat bo'yicha amaldagi tartib asosida baholanadi.

Baholash usullari yozma, og'zaki, savol-javob, test, amaliy topshiriqlardan iborat bo'lib, ular o'quv elementini o'zlashtirish natijalarini aniqlashga imkon beradi. Nazorat savollari va topshiriqlar qo'yilgan maqsadga hamohang bo'lishi lozim.

I bob. KIRISH

Geografiya fanlari tizimi haqida tushuncha. Geografiya fanlarining o'rganish obekti va predmeti. Geografiyaning tarmoqlari va ularning o'zaro bog'liqligi. Geografiyaning ilmiy-nazariy ahamiyati. Tadqiqot usullari.

Geografiya fanining tarixi va hozirgi davrdagi rivojlanishi. Geografik bilimlar rivojlanishining qisqacha tarixi, uning yirik davrlarga bo'linishi. Qadimgi geografiya. O'rta asrlardagi geografik izlanishlar, O'rta osiyolik geograf-allomalar. Buyuk geografik kashfiyotlar. XIX asr va XX asrning birinchi yarmida geografiyaning rivojlanishi. Hozirgi zamon geografiya fani haqida.

II bob. YER TABIATI

Yer yuzi tabiati rivojlanishining fazoviy omillari. Yerning koinotdagi o'rni. Quyosh, sayyoralar va Oyning Yer tabiatiga ta'siri. Yerning shakli, o'lchamlari, harakatlari Yer yuzi tabiatining shakllanishidagi ahamiyati.

Yerning ichki tuzilishi va tektonik jarayonlar. Yerning qobiqli tuzilganligi. Litosfera va uning tektonik tuzilishi. Yer yuzida seysmik hodisalar, zilzila va vulqonlarning geografik tarqalishi va uning sabablari. Seysmik shkala. Zilzila vaqtida o'zini to'g'ri tutish qoidalari.

Yer yuzi tabiatining rivojlanish tarixi. Geoxronologik jadval va uning bosqichlari. Eon, era, davrlar, ularni ajratish mezonlari. Era va davrlarga qisqacha izoh. Tog'burmalanishi bosqichlari.

Geografik qobiq va uning umumiy qonuniyatlari. Geografik qobiqning mohiyati. Uning tuzilishi, o'lchamlari, chegaralari. Geografik qobiqning muhim umumiy xususiyatlari. Tabiat komponentlari va geografik qobiqning bir butunligi, tabiat komplekslari. Geografik qobiqda modda va energiya almashinuvi va aylanma harakati. Geografik qobiqdagi jarayonlarning ritmikligi.

Geografik qobiqning kenglik zonalligi, sektorligi va balandlik mintaqalanishi. Kenglik zonallikning mohiyati, uning kelib chiqish omillari. Quruqlikda sektorlik qonuniyati va uning sabablari. Geografik zonallikning aholi joylashishi va xo'jalik faoliyatiga ta'siri. Tog'larda tabiiy sharoitning balandlik bo'ylab o'zgarib borishi. Balandlik mintaqalar soni, tarkibi va chegaralari, tog'larning geografik o'rni, balandligi, ekspozitsiyasiga bog'liqligi. Qor chizig'i.

Nazorat ishi.

Geotizimlar va ularning pog'onasimonligi. Geotizim tushunchasi. Geotizimlarning xususiyatlari. Geotizimlarning sayyoraviy, mintaqaviy va mahalliy ko'lami. Landshaft kichik geotizim sifatida. Joy, Urochishe. Fatsiya.

Tabiiy geografik jarayonlar. Tabiiy geografik jarayonlar haqida tushuncha. Tabiiy omillar ta'sirida sodir bo'ladigan jarayonlar. Nurash. Sel. Eroziya. Abraziya. Surilma. Karst.

III bob. JAMIYAT VA TABIAT

Amaliy mashg'ulot. Geografik muhit, texnogen muhit, atrof-muhit kategoriyalarini qiyosiy tahlili orqali ularning o'zaro nisbatini aniqlash. Inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni davrlashtirishga oid jadvalni to'ldirish.

Antropogen landshaftlar. Inson xo'jalik faoliyati ta'sirida geotizimlarning o'zgarishi. Antropogen landshaftlar, ularning turlari. Madaniy va buzilgan landshaftlar. Geotextizimlar.

Tabiatni muhofaza qilishning geografik asoslari. Tabiatdan foydalanish va tabiatni muhofaza qilish tushunchalari, ularning o'zaro bog'liqligi. Tabiatni muhofaza qilishning geografik tamoyillari. Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar va ularning asosiy turlari: qo'riqxonalar, milliy bog', buyurtmaxona, biosfera rezervati, tabiat yodgorligi.

Umumlashtiruvchi dars. O'tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.

Nazorat ishi.

IV bob. DUNYO AHOLISI

Dunyo aholisi va zamonaviy demografik vaziyat. Dunyo aholisi va uning dinamikasi. Demografik o'tish konsepsiyasi, demografik portlash. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlardagi demografik vaziyat, uning omillari va oqibatlarini. Demografik siyosat.

Amaliy mashg'ulot. Urbanizatsiya jarayonining tarixiy rivojlanishiga oid statistik ma'lumotlar asosida grafikni tuzish va uni tahlil qilish. Dunyoning yirik mintaqalari orasida shaharlashuv darajasidagi farqlarni statistik ma'lumotlar orqali tahlil qilish. Suburbanizatsiya va rurbanizatsiya jarayonlari, global shaharlarga oid geografik ma'lumotlarni tahlil qilish.

Xalqaro migratsiya jarayonlari va muammolari. Aholi migratsiyasi va uning turlari. Xalqaro aholi migratsiyasining hozirgi zamon geografiyasi. Xalqaro migratsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy ahamiyati.

V bob. DUNYONING GEOSIYOSIY TIZIMI VA GLOBAL MUAMMOLAR

Dunyoning geosiyosiy tizimi va uning shakllanishi. “Geosiyosat” tushunchasining mohiyati va mazmuni. Davlatlarning o‘zaro geosiyosiy munosabatlari haqida. Dunyo geosiyosiy tizimining shakllanish bosqichlari: Vestfal davri, Vena davri, Versal davri, Potsdam davri va Belovej davri.

Jahondagi zamonaviy geosiyosiy vaziyat. Davlatlarning integratsion uyushmalari. Dunyoning yetakchi geosiyosiy markazlari. G‘arbiy va Sharqiy Yevropadagi geosiyosiy jarayonlar. Geosiyosiy munosabatlarda AQSH ning tutgan o‘rni. Rossiyaning geosiyosiy manfaatlari. Xitoyning geostrategik siyosati. Yaqin Sharq davlatlarida geosiyosiy vaziyat. Davlatlarning integratsion uyushmalari. Yevropa Ittifoqi. Mustaqil davlatlar hamdo‘stligi. Shanxay hamkorlik tashkiloti.

Loyiha darsi. Insoniyatning global muammolarining mohiyati va uning turlari haqida munozara. Tinchlik va qurolsizlanish, yangi jahon urushining oldini olish muammosi, eng sust rivojlangan davlatlarning ijtimoiy-iqtisodiy qoqligi va qashshoqlik muammosi, oziq-ovqat muammosi, energetika muammosi haqida o‘quvchilar tomonidan tayyorlangan taqdimotlarni tahlil qilish.

VI bob. YEVROPA VA AMERIKA SUBREGIONLARI

Yevropa subregionlari. Yevropaning geografik o‘rni va siyosiy xaritasi. Yevropa 4 ta yirik subregionlarga bo‘linishi. Shimoliy Yevropa. Skandinaviya va Boltiq davlatlari. G‘arbiy Yevropa davlatlari. Janubiy Yevropa. O‘rta dengizbo‘yi mamlakatlari. Subregiondagi mitti davlatlar. Sharqiy Yevropa mamlakatlarining umumiy tarixiy-geografik xususiyatlari. Bolqon mamlakatlari.

Lotin Amerikasi. Lotin Amerikasining geografik o‘rni va siyosiy xaritasi. Tabiiy sharoiti va resurslari, ularning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. Aholisi, demografik jarayonlari, irqiy, etnik va diniy tarkibi. Aholi joylashishi. Lotin Amerikasining jahon xo‘jaligidagi o‘rni, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlari. Ichki tafovutlari. Lotin Amerikasining subregionlari.

Nazorat ishi.

VII bob. AFRIKA SUBREGIONLARI. OKEANIYA DAVLATLARI

Afrika subregionlari. Afrika mamlakatlari orasidagi ijtimoiy-iqtisodiy, etnik va diniy tafovutlar, ularning materik mamlakatlarini 5 ta subregionga bo‘linishda hisobga olinganligi. Shimoliy Afrika davlatlari. G‘arbiy Afrika davlatlari. Sharqiy Afrika davlatlari. Markaziy Afrika davlatlari. Janubiy Afrika davlatlari. Afrika mamlakatlarining dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy hamda geokologik muammolari. Geosiyosiy mojarolar.

Okeaniya davlatlari. Okeaniyaning geografik o‘rni, tabiiy geografik sharoiti va uning mintaqa aholisi va xo‘jaligiga ta’siri. Aholisi, irqiy, etnik va til tarkibi. Mintaqa davlatlarining jahon xo‘jaligidagi o‘rni, xalqaro ixtisoslashuvi.

VIII bob. OSIYO SUBREGIONLARI

Janubi-g‘arbiy Osiyo va Janubiy Osiyo subregionlari. Osiyo subregionlari va ularni ajratish mezonlari. Janubiy-g‘arbiy Osiyo subregionining eng muhim xususiyatlari va ularning tarixiy-geografik ildizlari. Janubiy Osiyo subregionining eng muhim xususiyatlari va ularning tarixiy-geografik ildizlari.

Sharqiy va Janubi-Sharqiy Osiyo subregionlari. Sharqiy Osiyo subregionining eng muhim xususiyatlari va ularning tarixiy-geografik ildizlari. O‘zbekistonning Xitoy va Koreya Respublikasi bilan iqtisodiy hamkorligi. Janubi-Sharqiy Osiyo subregionining eng muhim xususiyatlari va ularning tarixiy-geografik ildizlari. ASEAN tashkiloti.

Markaziy Osiyo mamlakatlari. O‘rta Osiyo va Markaziy Osiyo tushunchalari, ularning farqi. Markaziy Osiyo siyosiy xaritasi. Mintaqaning tabiiy sharoiti va resurslari,

aholisining joylashuvi va tarkibi, demografik jarayonlar. Subregiondagi geoiqtisodiy, geosiyosiy va geoeologik muammolar, ularning umumiyliigi, transchegaraviyligi. Davlatlararo integratsiya omillari.

IX bob. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI

O‘zbekistonning geosiyosiy o‘rni va munosabatlari. O‘zbekiston geografik o‘rnining o‘ziga xos xususiyatlari. Respublikamiz geografik o‘rnining geosiyosiy jihatlari: imkoniyatlar va tahdidlar. O‘zbekiston tashqi siyosatining asosiy tamoyillari. Jahondagi geosiyosiy vaziyatning O‘zbekistonga ta’siri, mamlakatimiz tashqi siyosatining geografik jihatlari. O‘zbekistonning strategik hamkorlari. Respublikamiz SHHT, MDH, OQXF (Orolni qutqarish Xalqaro fondi) kabi tashkilotlarda ishtirok etishi va buning ahamiyati.

O‘zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. O‘zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi va islohotlar jarayonlarining bosqichma-bosqichligi. Milliy iqtisodiyotimizning istiqboli va kelajakda rivojlantirish masalalari.

Amaliy mashg‘ulot. O‘zbekistondagi asosiy geoeologik muammolar – Orol dengizining qurishi, erlarning sho‘rlanishi va suv resurslarining tanqisligining mohiyati va hududiy tarqalishini jadval, diagramma va mavzuli xaritalar yordamida tahlil qilish.

Nazorat ishi.

Umumlashtiruvchi dars. O‘tilgan mavzularning tayanch mazmunini savollarga javob berish va topshiriqlarni bajarish orqali takrorlash va mustahkamlash.